
Barbara Dölemeyer:

Frankfurti jogászok a 17-18. században.

Európa egyik legjelentősebb jogtörténeti műhelye, a majnafrankfurti Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte a nyolcvanas évek eleje óta folytatott jogász-prozopográfiai kutatás újabb eredményeivel jelentkezik e munkában.

Az 1991-ig Filippo Ranieri vezetése alatt álló, s az ő rostocki meghívása után megszakadni látszó kutatások „jelentkeznek vissza” a vállalkozásban kezdetektől aktívan részt vevő Barbara Dölemeyer alapos munkájában. Ez a „visszajelentkezés” bátorítást jelenthet mindazon jogtörténészek számára, akik az utóbbi évtizedben a koraujkori európai jogoktatás, valamint az egyetemeken szerezhető jogi ismeretek korabeli hatását a történeti szociológia eszköztárával kísérelték meg feltárni, vagyis a 16—18. századi joghallgatók (mint prozopográfiai egység) egyetem-látogatásának adatait számszerűségükben ragadták meg, s így próbálták elemezni az egyetemeken képzett jogászság, mint társadalmi elit szerepét a korszak rendi államainak kisebb-nagyobb társadalmi egységeiben, jog- és közéletében.

A frankfurti intézet programja azon a felismerésen alapult, hogy nemcsak azoknak a jogtudóknak az életútja fontos a jogtörténettudomány számára, akik — mindenekelőtt irodalmi tevékenységük révén — kiemelkedtek kortársaik közül, hanem a 16—18. század birodalmi jogászságának, mint társadalmi rétegnek a vizsgálata is jelentős ismereteket adhat a korabeli jogéletről.

Az intézet munkatársainak célja olyan adatbank felállítása volt, amely a régi Német Birodalom (1550-1806) összes fellelhető, jogot hallgatott, illetve tudományos fokozatot szerzett jogászáinak egyetemi pályafutásával, szakmai képzésével és későbbi pályájával kapcsolatos valamennyi adatát tartalmazza. Fontos célkitűzésük volt ugyanakkor, hogy a későbbi elemzés érdekében összegyűjtsék mindazokat a nyomtatásban megjelent disputatiókat és disszertációkat (illetve azok adatait), melyek az adott korszakban a birodalmi egyetemeken, illetve a Birodalmon kívüli egyetemeken, de német származású hallgatók tanulmányai részeként a jogi oktatás keretében készültek. A rendkívül sok biográfiai adat mellett, melyeket ezek — a korabeli „triviális” jogi irodalom legfontosabb „műfajához” tartozó — iratok szolgáltathatnak, rendkívüli a tudománytörténeti jelentőségük is.

A frankfurti nyilvántartás a nyolcvanas évek végére több mint 12 ezer joghallgatóról és végzett jogászról mintegy másfél millió adatot tartalmazott. Az adatbank folyamatos megjelentetésére kísérletek történtek, melyeket a tudományos közvélemény csaknem kizárólag elismeréssel fogadott. [*Biographisches Repertorium der Juristen im Alten Reich (16—18. Jahrhundert)* Vol. E, ed. Filippo Ranieri. (Ius Commune Sonderhefte 35) Frankfurt am Main, 1987.; Vol. A, ed. Filippo Ranieri. (Ius Commune Sonderhefte 40) Frankfurt am Main, 1989.; Vol. D, ed. Filippo Ranieri. (Ius Commune Sonderhefte 50) Frankfurt am Main, 1990.; Vol. C, ed. Filippo Ranieri. (Ius Commune Sonderhefte 55) Frankfurt am Main, 1991. *Juristische Dissertationen deutscher Universitäten 17—18. Jahrhundert. I—II.* Ed. Filippo Ranieri. Frankfurt am Main, 1986. (Ius Commune Sonderhefte 27).] A teljes anyag megjelentetése itt megszakadt.

Barbara Dölemeyer könyve az első kísérlet arra, hogy egy adott földrajzi egységből, a koronázó birodalmi város, Frankfurt am Mainból származó valamennyi joghallgató, illetve a máshonnan származó, de a Majna partján egyetemi jogi végzettséget megkövetelő munkát végző jogász adatait feldolgozza. Vizsgálatait a 17. és 18. századra összpontosítja.

[A következő, hasonló jellegű, nagyobb földrajzi egység — a 16—18. századi Magyarország és Erdély —, közel összes (külföldi) egyetemen jogot hallgatott diákjainak adatait feltáró munka megjelenése rövidesen várható. Ez jórészt szintén a Max Planck Intézetben folytatott kutatásokat hasznosítja.]

Barbara Dölemeyer adatgyűjtésének az a célja, hogy megvilágítsa a jogászok szerepét a koraujkori társadalomban és államszervezetben, számszerű adatok alapján, egy jelentős szerepet vívó, birodalmi jelentőségű város példáján. Egy elsődlegesen képzettsége alapján elkülönülő társadalmi-szakmai csoport kollektív prozopográfiáját, kollektív életrajzát kívánja felvázolni. Reményei szerint ez általánosabb következtetéseket is enged a kor birodalmi jogászságának képzési útjára, az egyetemek szerepére, a birodalmi területi egységek (elsősorban a városok) igazgatására, a városi elitek szerepére, a jogászai munka „professzionizálódására”, a szakmai tudás és a származás, a társadalmi helyzetből eredő előnyök viszonyára nézve.

Elemzéseinek alapját kettős adatbázis szolgáltatja: közöl egy életrajzi repertóriumot, melyben 737 személy életrajzi, származási, képzettségi és foglalkozási adatait közli az intézetben kidolgozott számítógépes „kérdőív” alapján. Bár teljességre törekszik a kijelölt időszak (1600-1806) Frankfurtból származó összes joghallgatója, illetve a máshonnan jött, de Frankfurtban tevékenykedő jogvégzettek adatainak az összegyűjtésében, adatbázisa a források (elsősorban az egyetemi matrikulák) hiányosságai miatt nem lehet

teljes. Hiánytalannak tekinthető azonban a második lista, a városból származó joghallgatók nyomtatásban megjelent egyetemi vitairatainak jegyzéke (571 címléírás). Ha figyelembe vesszük, hogy az életutak jó része valóban aprólékosan kidolgozott, s hogy a szerző (az intézet 70 ezres állományának felhasználásával) csaknem az összes leírt disputatio—dissertatio szövegét összegyűjtötte, ez már maga is elismerésre méltó teljesítmény.

Azonban eredeti célkitűzésének megfelelően a szerző a könyv első részében elemzi is a felhalmozott adatokat, s ennek során a hasonló jellegű adattárak elemzési lehetőségeinek széles skáláját mutatja be. Az adatok értékelése előtt, a kutatás időbeli, területi és személyi kereteinek kijelölése után számbaveszi a hasonló jellegű munkák lehetséges forrástípusait (dissertációk, promóciós meghívók, egyetemi anyakönyvek illetve névtárak, korabeli könyvkatalógusok, helyi levéltári akták és dokumentumok, ügyvédlistán, címtárak, genealógiai gyűjtemények, életrajzi lexikonok, halotti búcsúztatók). Majd Frankfurt város közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezetének bemutatása következik. Dölemeyer itt arra törekszik, hogy megismertesse az olvasóval azokat a szervezeteket, kollégiumokat, ahol jogászokat alkalmaztak az adott korban. Elsősorban azokat a tisztségeket veszi sorba, amelyek betöltéséhez a 17. század elejétől jogász előképzettséget követeltek meg a város vezető testületei. Tájékoztatást kapunk arról, hogy az egyes hivatalok betöltésében hogyan alakult a jogi képzettséggel rendelkezők aránya, s ezzel képet kapunk arról, mely tisztségek ellátásához vártak el „akadémikus” tudást a korszak egyik legjelentősebb birodalmi városában. A városi tisztségviselők mellett az ügyvédek képezték a legszélesebb jogtudó réteget a koronázó városban. Dölemeyer szerint Frankfurt központi helyzete, s ezzel összefüggésben a jogviták nagy száma magyarázza, hogy Frankfurtban az átlagosnál jóval több ügyvéd tevékenykedett a vizsgált korszakban: 1640 és 1790 között 282 működési engedélyt adtak ki. (Érdekességgént talán megemlíthető, hogy Házi Jenő polgárnévsora alapján Sopronban ugyanebben az időben mintegy 70 ügyvédi foglalkozású polgárral találkozhatunk, ami a recensens szerint arányaiban nem sokkal maradhat el az ügyvédekkel kiemelkedően jól ellátott Frankfurt mellett. Megjegyzendő azonban, hogy míg a Majna partján az ügyvédek s a városi tisztviselők személyi köre nagyjában-egészében elkülönült, addig Sopronban az ügyvédként kezdett pálya szinte kivétel nélkül városi karrierbe torkollott. Ugyanakkor hazánkban 1769-ig közel sem volt elvárt az egyetemi jogképzettség az ügyvédi tevékenységet végzők körében.)

Dölemeyer a frankfurti jogászok egyetemlátogatási szokásait vizsgálva kimutatja, hogy korszakonként és társadalmi helyzetük szerint változtak a „kedvenc” egyetemek a joghallgatók körében. Ezen jelenség elemzése során

ismét beigazolódik az az egyetemtörténeti kutatásokból jól ismert jelenség, hogy az adott korszak joghallgatói számára is mindig léteztek „presztízs”-egyetemek (Strasbourg, Göttingen) illetve voltak „graduáló” egyetemek is, ahol tanulni ugyan nem, de fokozatot szerezni már érdemes volt (Bázel, Gießen). A hallgatók szociális megoszlását vizsgálva a szerző rámutat, hogy jelentős különbségek voltak a patrícius származású joghallgatók és a más városi rétegekből jöttek egyetemplátogatási szokásai között. Fontos körülményként kiemeli, hogy a vizsgált személyi körben alig akadt olyan diák, aki csak egyetlen egyetemet látogatott volna tanulmányai során. Az „akadémikus” ismeretek mellett elsősorban a 18. században került előtérbe a még diákként szerzett gyakorlati tudás. (Érdekes és a magyar joghallgatók szokásaitól eltérő az a felismerés is, hogy míg a frankfurtiak tollából fennmaradt egyetemi vitairatok 2/3-a a doktori vagy licenciátusi fokozat megszerzése céljából készült, addig a magyarországiaknál ez az arány csak 10 %.)

Dölemeyer választ keres arra is, hogy milyen összefüggés van a jogi tanulmányok megállapítható jellegzetességei és a későbbi foglalkozás között. Karriermintákat vizsgál, összefüggéseket keres a foglalkozás és a diákkénti disputációs „hajlam” között. Legfontosabb megállapítása ebben a körben az, hogy bár néhány foglalkozás üzéséhez (így pl. Frankfurtban az ügyvédek számára 1641-től) előfeltétel volt a befejezett jogi tanulmány, mégis inkább az volt a vizsgált kor sajátossága, hogy a jogi stúdiumok végzése a jogra iratkozott diákok jórésze számára egy bizonyos, széles körben hasznosítható, általános képzettséget biztosított, de nem feltétlenül öltött „Brotstudium” jelleget. (A magyarországi, nemesi származású joghallgatók viszonylag nagy száma is ezt a megállapítást támasztja alá.)

A szerző kimutatja, hogy a kor városi életére jellemzően, a pályaválasztásra milyen jelentős hatással volt a családi környezet, milyen jogászdinasztiák alakultak ki, ugyanakkor milyen korlátokat jelentett a konfesszionalizmus a jogvégzettek számára. (Hasonló dinasztikus kapcsolatok felfedezéséhez nekünk csak Házi *Soproni polgárcsaládok* vagy Stenner *Die Bearnten der Stadt Brassó...* című munkáját kell fellelőznünk.)

A fellelt vitairatok — egyetemek és választott témák (jogterületek) szerinti megoszlásának — vizsgálata után Dölemeyer annak megállapításával zárja elemzéseit, hogy főleg a 18. század folyamán a város irányításában előtérbe került a szaktudás, vagyis a jogot végzett nem patrícius polgárok is egyre nagyobb szerepet tölthettek be a város igazgatásában. Ugyanakkor érdekes a szerző azon megállapítása, hogy a tudásuk révén pozícióba került jogászok nem járultak hozzá a város igazgatásának „polgárosodásához” — demokratizálódásához”, hanem — frankfurti specialitásként — sokkal

inkább a tradicionális vezető réteg kiszolgálóivá, a régi keretek megőrzőivé váltak. Így tudásukkal csak korlátok közé szorított modernizációt szolgáltak egészen a Birodalom megszűnéséig.

Barbara Dölemeyer követendő alaposságú munkája összegzi és hasznosítja mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket az utóbbi évtizedek egyetem- és értelmiségtörténeti kutatásai, valamint jogász-prozopográfiai vizsgálatai módszertanilag kidolgoztak. Elemzései számszerű adatokkal megfelelően alátámasztottak, érdekes kérdéseket illetve kérdéskombinációkat vetnek fel. Csábítanak arra, hogy hasonló jellegű kérdéseket hazai városaink tekintetében is felvessünk. (A forráshelyzetre tekintettel elsősorban Sopronra, Pest-Budára illetve Pozsonyra és Brassóra gondolhatunk).

Barbara Dölemeyer: Frankfurter Juristen im 17. und 18. Jahrhundert. (Frankfurti jogászok a 17. és 18. században) Ius Commune Sonderhefte. Studien zur europäischen Rechtsgeschichte 60. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1993. XCVII + 435 p. 14 képmelléklet.

Dr. Szabó Béla